

KÜRESELLEŞME VE YÜKSEKÖĞRETİMİN DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DEKİ UZAKTAN EĞİTİM MERKEZLERİNİN AMAÇ VE FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

A Content Analysis on the Aims and Activities of Distance Learning Centers in
Turkey in Context of Globalisation and Transformation of Higher Education

Demet Çelik*

Öz

Küreselleşme ve iletişim teknolojilerin sunduğu olanakların etkisiyle yükseköğretim alanında gerçekleşen dönüşümlerin ortaya çıkardığı pratikler değerlendirildiğinde; tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de uzaktan eğitime olan ilgi ve talebin hem bireysel düzeyde hem de hükümetlerin eğitim politikaları bağlamında arttığı görülmektedir. Bu durum, üniversitelere bağlı örgütlenmeler olan Uzaktan Eğitim Merkezlerinin (UZEM) sayısının her geçen gün artmasıyla daha da netlik kazanmaktadır. Bu yeni tip örgütlenmelerin amaç, kapsam ve işleyişinin belirlenebilmesi ve hangi ihtiyaçtan ortaya çıktıklarının değerlendirilebilmesi için bunun; eğitim gündemini belirleyen temel problemlerle ilişkilendirilerek, UZEM'lerin bağlı oldukları üniversite kurumunun küreselleşme süreci sonucu dönüşümünün ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece bu çalışmayla üniversitelere bağlı uzaktan eğitim merkezi yönetmelikleri ile UZEM'lerin web siteleri yoluyla ifade ettikleri vizyon ve misyonları esas alınarak bu bağlamda amaç ve faaliyetlerinin çözümlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Türkiye'deki üniversitelere bağlı 84 UZEM'in yönetmeliklerine ve web sayfalarındaki tanıtıcı yazılara ulaşılarak bunlar üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Tüm yönetmelikler ile vizyon-misyon ifadeleri evren olarak alınmış ve örneklem alınmadan tümü analize tabi tutulmuştur.

117

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, yükseköğretimin dönüşümü, Bologna süreci, uzaktan eğitim, uzaktan eğitim merkezleri, yönetmelikler, yaşam boyu öğrenme, akreditasyon, bilgi toplumu.

* Felsefe Öğretmeni, Fatih Özcan Sabancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Sincan-Ankara, Türkiye / dimetta@hotmail.com
Philosophy Teacher, Fatih Özcan Sabancı Vocational and Technical Anatolian High School, Antalya, Turkey
Geliş Tarihi / Received: 14.04.2016 - Kabul Tarihi / Accepted: 18.04.2016

Abstract

When the practices generated by the transformation in the field of higher education by the effect of the opportunities which globalisation and communication technologies offer is evaluated; it is seen that the interest and demand to distance learning is increasing in Turkey as it is in the world both individually and in context of education policies of the governments. This situation becomes much clearer as the number of Distance Learning Centres, which are university extension organizations, is increasing day by day. In order to determine the aim, content and operation of these organisations and to evaluate from which need they emerged; it is needed to talk over the transformation that took place as a result of globalisation process in universities, to which Distance Learning Centres are bounded, by linking it to basic problems that determine educational agenda. Thus, this study aims to analyse the aims and activities of DLCs by grounding on the regulations of Distance Learning Centres bounded to universities and the visions and missions that DLCs expresses via web sites. In this study, the regulations of 84 DLCs bounded to universities in Turkey and the writings on their web pages are reached and a content analysis is done on them. As the population, all regulations are taken and all of them are analysed without sampling.

Keywords: Globalisation, conversion of higher education, Bologna process, distance learning, distance learning centres, regulations, lifelong learning, accreditation, information society.

Giriş

Küreselleşme ve iletişim teknolojilerinin sunduğu olanakların etkisiyle yükseköğretim alanında gerçekleşen dönüşümlerin ortaya çıkardığı pratikler değerlendirildiğinde, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de uzaktan eğitime olan ilgi ve talebin hem bireysel düzeyde hem de hükümetlerin eğitim politikaları bağlamında arttığı görülmektedir. Bu durum, üniversitelere bağlı örgütlenmeler olan 'Uzaktan Eğitim Merkezlerinin' sayısının her geçen gün artmasıyla daha da netlik kazanmaktadır. 2010 yılından bu yana Türkiye'deki Uzaktan Eğitim Merkezi sayısında gerçekleşen artış bunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Buna göre, 2010 yılında (YÖK, 2010), Türkiye üniversitelerinin % 26'sı uzaktan eğitim merkezine sahipken; 2016 yılında (YÖK,2016) bu oranın % 46'lara ulaşmış olduğu görülmüştür. Her ne kadar son yıllarda uzaktan eğitime olan ilgi her bakımdan gittikçe artan bir eğilime sahip olsa da uzaktan eğitim yeni bir olgu değildir. Tarihsel olarak oldukça uzun bir geçmişe sahip olan uzaktan eğitim uygulamaları, üniversite düzeyinde ilk olarak fakültelerde ya da yüksekokullarda yapılmaya başlanmış, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi gibi, daha sonraları bunlara ek olarak 2000'li yılların başından itibaren uzaktan eğitim uygulamaları için 'Uzaktan Eğitim Merkezi' (UZEM) adı altında çeşitli merkezler kurulmaya başlamıştır.

Üniversitelere bağlı birer birim olarak kurulan UZEM'ler; ön lisans, lisans tamamlama, lisans ve yüksek lisans ve sertifika düzeyinde açılan uzaktan eğitim programları ile eğitim vermenin yanı sıra çeşitli alanlarda araştırma

yapma amacıyla kurulmuş olan örgütlenmelerdir. Bugün, bu yeni tip örgütlenmelerin giderek yaygınlaşması dikkat çekici bir durumdur. Bu durum, eğitim gündemindeki problemlerden bağımsız değildir. UZEM'lerin amaç kapsam ve işleyişinin belirlenebilmesi ve hangi ihtiyaçtan ortaya çıktıklarının değerlendirilebilmesi için, bunun eğitim gündemini belirleyen temel problemlerle ilişkilendirilmesi ve UZEM'lerin bağlı oldukları üniversite kurumunun dönüşümünün ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Buradan yola çıkılarak bu çalışmayla üniversitelere bağlı UZEM'lerin amaç faaliyet alanlarının bu bağlamda çözümlenmesi hedeflenmektedir.

Yükseköğretimin Dönüşümü

Dünyada yirminci yüz yılın son çeyreğinden bu yana gerçekleşen ve küreselleşme olarak ifade edilen sürecin yanı sıra yeni iletişim teknolojilerinde gerçekleşen ilerlemeler, eğitim alanında kapsamlı değişikliklere neden olmuştur. Küreselleşmenin temelini oluşturan neo-liberal ekonomi politikalarının birçok ülkede uygulanmaya başlaması, eğitim sistemlerinin küreselleşmenin oluşturduğu baskılardan derinden etkilenmesine ve eğitimde yeni dönemin gereklerini karşılayacak dönüşümler yaşanmasına neden olmuştur. Son yıllarda bu dönüşümlerin etkilerinin doğrudan gözlemlendiği alanlardan biri de yükseköğretim alanı olmuştur.

Uzun tarihi boyunca üniversite, farklı dönüşümler yaşamıştır. Ancak Peter Scott'ın (2002:193) belirttiği gibi küreselleşmenin üniversite üzerinde yarattığı dönüşümü, ilk ortaya çıktığı günden bu yana başka hiçbir faktör gerçekleştirememiştir. Küreselleşmeyle birlikte refah devletinin çözülüşü ve küresel ekonominin ortaya çıkışı, üniversitelerin devletle bağlarını zayıflatmış, bu da modern üniversiteyi niteleyen özelliklerin ve onun temel işlevlerinin değişmesine yol açmıştır. Bu süreçte, ulus devletlerin doğmasıyla birlikte ortaya çıkan ve 20.yy. sonlarında kitlesel yükseköğretimin gelişmesine kadar olan süreçteki üniversite düşüncesini karakterize eden (Anderson, 2009:37) ve ilk olarak William Von Humboldt tarafından (1810), araştırma ve öğretimin birliği ilkesi doğrultusunda örgütlenen (Tekin, 2003: 148; Küçükcan ve Gür, 2008: 44; Tural, 2004) modern üniversiteler, 20.yy.da otoritelerini Amerikan üniversitelerine bırakmıştır (Bilgiç, 2012: 9). Sözü edilen bu yeni üniversite, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalizmin XX. Yüzyılın son çeyreği ve sonrasındaki küreselleşme örüntüsüne özgü (Türel, 2004: 3), 'Amerikan Üniversite Modeli' olarak nitelendirilebilecek olan ve Clark Kerr'in, 'Multiversite' olarak adlandırdığı (Fallis, 2011:6) bir üniversite modelidir.

Modern üniversite olarak nitelendirilen Humboldt Üniversitesinden, yeni

dönemin sunduğu Multiversiteye geçerken küreselleşen bilgi ekonomisinin, yükseköğretimin rolü üzerinde çeşitli yönlerden dönüştürücü etkileri olmuştur. Scott (2002:198) küreselleşme karşısında üniversitenin üç önemli sorunla karşı karşıya kaldığını belirtmiştir. Bunlar, üniversitenin temel rolündeki değişme, finansal zorlukların ortaya çıkması ve iletişim teknolojilerinin, üniversite üzerinde yarattığı değişikliklerdir. Buna göre, ilk olarak üniversitelerin ulusal kültürü belirleyip yayma görevi vardır. Küreselleşme sonucunda yükseköğretimin ulusal misyonu ile küreselleşme arasında bir uyumsuzluk meydana gelmiştir (a.g.e.2002:198). Küreselleşme modern üniversitenin iki dayanak noktasını oluşturan ulus-devlet ve refah devleti desteğini zayıflattığı için ulus-devletin toplumsal ve ekonomik gelişmedeki rolünün ve yükseköğretimin, ulusal bilince katkıda bulunan ulusal bir servet olduğu görüşünün çökmesi (Kwiek,2002:148), bu dönemde üniversiteyi derinden etkilemiştir. Küreselleşme üniversitenin bu işlevlerini zayıflatmış, onun politik bütünleşme için bir araç olmaktan; üretim sürecinin bir parçası, uluslararasıdaki ekonomik bütünleşmenin yürütücüsü olmaya doğru (Neave, 2000: 16-17) kaymasına neden olmuştur.

İkinci olarak, üniversite geleneksel olarak kamu gelirleriyle finanse edildiğinden üniversitelerin gelir sağlamak için bağımlı olduğu sosyal devletin zayıflatılması (Scott, 2002:198) ve sorumluluklarının yeniden formüle edilmesi, üniversiteyi etkilemiştir. Devlet tarafından finanse edilecek kamu sektörü faaliyetleriyle, refah devletinin işlevlerinin yeniden belirlenmesi (Kwiek, 2002:148) söz konusu olmuş, bu süreçte, devletin topluma karşı genel sorumlulukları yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Devlet, küresel bağlamda genellikle toplumsal hizmetler ve büyümenin doğrudan sağlayıcısı olmaktan ziyade, giderek bir kolaylaştırıcı düzenleyici, ortak ve katalizör olarak görülmeye başlanmıştır (Kwiek, 2002:137). Devletin, finansal açıdan üniversite üzerinden elini çekmesi, üniversitelerin bütçesini zayıflatmış ve onu maddi sıkıntılarla karşı karşıya bırakmış ve bunun sonucunda da, üniversiteler farklı kaynak yaratma arayışına girmeye başlamıştır.

Üniversiteler, kaynak arayışında; harçlarla, mezunlardan ve başka kaynaklardan gelen bağışlarla ya da iş dünyasıyla yapılan çalışmalardan alınan finansmanla ve üniversite etkinliklerinden gelir elde etmekle ilgilenmeye başlamıştır (Yang ve Vidovich, 2002:214; Lee, 2002: 165). Bunların yanında, oluşan mali yük, 'kullanıcılar öder' anlayışıyla bireylere devredilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, üniversiteler kâr getiren merkezler haline dönüşmeye ve pazar talebini karşılamak ve çeşitli öğretimsel ürünler için bir pazar ortamı yaratmak hedefiyle hareket etmeye başlamıştır (Yang ve Vidovich, 2002:217). Bilginin,

bir meta haline dönüştürülerek ticari çıkar sağlama amacına hizmet etmesinin beklendiği bu anlayış temelinde, üniversiteler toplumsal bir değer olarak bilgiyi üretmek ve aktarmak yerine; bilgiye, pazara sunulabilen ve satılabilen bir meta olarak yaklaşıma başlamışlardır. Üniversitede bilim ve teknoloji üretimindeki temel eğilim de değişerek daha çok, kâr getiren alanlardaki çalışmalar desteklenmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra özellikle uygulamalı araştırmaların desteklenmeye başlaması temel bilimlere yatırımın gerilemesine ve bu bilimlerin değersiz görülmesine neden olmuştur. Yükseköğretim sürekli olarak ticarileştirilmiş ve özelleştirilmiş olduğu böyle bir ortamda, yükseköğretim sağlama, daha çok pazar dinamikleri tarafından yapılmaya başlanmıştır (Lee, 2004: 32).

Scott'ın belirttiği üzere, üniversitenin karşılaştığı üçüncü zorluk; iletişim teknolojilerinin etkisiyle eğitimin homojenleşmesi ve ulusal kültürlerin kendine özgü farklılıklarının erimesi (Scott, 2002: 198) olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin artışı, üniversitelerde teknoloji tabanlı öğretime olan eğilimin artmasına neden olmuştur. Yang ve Vidovich'in (2002:216) belirttiği üzere, teknoloji-destekli öğretim, rahat, kendinden adımlı, bireyselleşmiş ve interaktif, daha ucuz ve daha hızlı, zaman ve mekânda esnek gibi ifadelerle tanımlanmaktadır. Teknolojinin, bilgiye ulaşma imkânları olmayan kişilerin öğrenme fırsatlarını artırıcı ve genişletici olduğu düşünülmektedir (Yang ve Vidovich, 2002:216). Ancak bir yandan da iletişim ve bilişim teknolojilerindeki değişim küresel iletişimi ve öğrenme ortamlarını çoğaltarak kolaylaştırmakla birlikte, asıl olarak ticaretin, sermayenin serbestçe dolaşmasına nesnel bir zemin sağlamıştır (Sayılan, 2009: 256). Dolayısıyla tüm dünyada yükseköğretim sistemleri, sözü edilen bu üç boyutta küreselleşme sürecinin etkilerinden kurtulamamış ve yeni dönemin getirdiği dayatmalar çerçevesinde dönüşmeye başlamıştır. Bu noktada Avrupa Birliği'nin 90'lı yılların sonundan itibaren uygulamaya koyduğu Bologna Deklarasyonu, üniversitelerde küreselleşme pratiklerinin net bir biçimde uygulanması için harcanan çabaların bir göstergesi olmuştur.

Bologna Sürecinin Getirdikleri

Üniversitede köklü dönüşümlerin gerçekleştirildiği yukarda sözü edilen bu süreçte Avrupa Birliği, Bologna Deklarasyonu politika belgesiyle, tüm Avrupa yükseköğretim sistemlerini kapsayacak standart bir model olarak 'Multiversite' adı altında üniversitenin dönüşümü için yol haritası çıkarmıştır. 'Avrupa'nın küreselleşen dünyada birleşerek ve genişleyerek tek bir pazar ve tek bir blok halinde "dünyanın en rekabetçi bilgi tabanlı ekonomik gücü" olma hedefi' (YÖK, 2006: 46) doğrultusunda; 1999'da ulus devletlerin akademik kültürünü

etkileyecek olan yükseköğretim sisteminin uyumlulaştırılması için ortam hazırlayan Bologna Deklarasyonu yayınlanarak (Benton, 2007) bir Avrupa Yükseköğretim Alanı (European Higher Education Area) oluşturulması çabaları başlatılmıştır. 'Avrupa Yüksek Öğretim Alanı' fikri; üniversiteler arası anlaşılabilir ortak bir çerçeve, karşılaştırılabilir dereceler, lisans ve lisansüstü düzey ile 'Avrupa Kalite Güvencesi' ve bir 'Avrupa Kredi Transfer Sistemi' (ECTS) (Pechar, 2007: 112) yardımıyla, uluslararası yükseköğretim sistemleri arası geçişin kolaylaşması ve bu sayede hareketlilik ve istihdamının artırılması (YÖK, 2011a) hedefine dayanmaktadır.

Avrupa'daki yükseköğretim sistemlerinin birbirine yakınlaştırılması, uyumlulaştırılması ve yükseköğretim sistemlerinin kolay anlaşılır ve ulusal ve uluslararası bir çerçevede tanınır duruma getirilmesi yoluyla; bilgi toplumuna uygun insan gücü yetiştirme, mezunlara daha fazla istihdam yaratabilmenin, dinamik ve rekabet gücü yüksek bilgiye dayalı dünyanın en güçlü ekonomisini oluşturmanın (Durman, 2008) sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda bilgi tabanlı ekonominin artan taleplerini karşılamak için işbirlikçi çalışma kapasitesine sahip yetenekli uluslararası alanda yer değiştirebilecek nitelikli iş gücü ihtiyacı olduğu (O'Lawrence,2007; Hope, 2010: 17; McBurnie, 2002:175-176) ifade edilmiştir. Bu sistemde de üniversiteler, ekonomik büyümenin motoru olarak görülerek ekonomik rekabetçiliği sağlamak ve yeni bilgi tabanlı ekonomi için iyi yetişmiş işçiler sağlamakla (Kwiek, 2005: 324; ICDE, 2009: 10; Kellermann, 2007: 8) görevlendirilmiştir. Bu noktada, Bologna Süreci; küreselleşen dünyada bilginin, ekonomik ve toplumsal gelişmede rekabet sağlayıcı itici güç olduğu temelinde, bu bilgiyi üreten ve aktaran temel kurum olarak üniversitelerin rolünü yeniden belirlemeye, düzenlemeye dayanan bir süreç olduğu için burada üniversitenin çağdaş, eleştirel bakış açısına sahip yurttaş yetiştirme, toplumsal gündeme ilişkin konularda araştırma yapma, toplumsal fayda için çalışma gibi rolleri geri plana itilerek; eğitimin yeniden yapılandırılması ile küreselleşme sürecine ve iş piyasası koşullarına uyum sağlanması olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu gerekçeyle bireylerin sürekli olarak kendini yenilemesi, değişen ortama adapte olmak için sürekli öğrenmesi gerekmiştir. Bu nedenle bireylerin, piyasa talepleri doğrultusunda sürekli kendilerini yenilemeleri noktasında zorlanması söz konusu olmuştur.

Yaşam boyu öğrenme, verimlilik, esneklik, değerlendirme, değişen beceriler gibi kavramlar Bologna belgelerinde sıklıkla kullanılan kavramlar olmuştur. Bu kavramlar, görünüşte olumlu anlamlar yüklenerek ifade edilseler de bunlar aslında yükseköğretimin sözü edilen ticari çarkın bir parçası haline gelmesine

zemin hazırlayan nitelgeler olarak görülmelidir. Avrupa Birliğinin ‘öğrenme toplumu’ ve ‘bilgi toplumu’ kavramlarını vurgulamasının nedeni de açıkça öğrenme ve bilginin, birliğin ekonomik amaçlarını karşılamak için araç olmasını beklemesinden kaynaklanmaktadır (Kellermann, 2007:150). Böyle bir ortamda değişen koşullara uyum sağlamak ve hızla artan bilgiye sahip olmak için eğitiminin yaşam boyu sürdürülmesi düşüncesi Avrupa Birliği, OECD gibi uluslararası örgütler ve hükümetler tarafından desteklenmiş ve yaşam boyu eğitim anlayışı istihdam ve iş piyasası politikalarıyla daha da bütünleştirilmiştir (Illerisa, 2003: 13). Böylece yaşam boyu eğitim anlayışı temel çıkış noktasından farklı bir yöne doğru kaydırılmıştır. Yaşam boyu eğitim anlayışı temelde 1960’ larla başlayan dönemde insani ve demokratik bir yaklaşımla daha eşitlikçi eğitim amaçlarına hizmet etmiştir (Sayılan, 2001; Uysal, 2014:558). Bu süreçte insancıl değerleri zenginleştirmek, katılımcı, demokratik ve sorumlu bir yurttaş olarak bireyin kişisel ve toplumsal yönünü öne çıkarmak amaçlanmıştır. Ancak 1990’lara gelindiğinde bu insancıl amaçlar yerine iş yerinin verimini artırmak ve daha çok üretmek için emekçinin yaşam boyu öğrenmesi gerektiği düşüncesi öne çıkarılmıştır (Okçabol,2007: 152). Bu anlayış Dünya Bankasının ‘yaşam boyu öğrenme, bilgi ekonomisi için bir eğitimidir’ (The World Bank, 2003: xiii) ifadesinde net bir biçimde anlaşılmaktadır. Mesleki eğitim ve yaşam boyu öğrenme yaklaşımının birleştirilmesi eğilimi (Starkie, 2008: 415), yaşam boyu öğrenmeyi istihdam için gerekli olan mesleki nitelikleri kazandırmaya indirgemıştır.

Bilgi toplumunda istihdam ve hareketliliğin sağlanması için de sistemin önündeki engellerin kaldırılarak ortak bir çerçeve, ortak bir zemin oluşturması gerekli görülmüştür. Yani, bu durumda üniversitelerde üretilen bilginin piyasaya sunulabilmesi için onun standartlaştırması gerekmiştir. Eğitimde giderek yer alan standartlaşma, kalite denetimi ve değerlendirme gibi kavramların tümünü birden içeren kavram ise akreditasyon olmuştur. Türkiye’deki gündemde önemli bir yer tutan bu kavram, mesleki yeterlilikler çerçevesinde ele alınmakta akreditasyon süreciyle üniversitelerden mezun olanların mesleki becerilerdeki eksikliklerin tespit edilerek, bu becerilerinin uluslararası düzeyde tanınabilecek şekilde geliştirilmesini sağlayan bir süreç olduğuna işaret edilmektedir (Uzunyayla ve Ercan, 2008:129). Dolayısıyla, akreditasyonla bireylerin uluslararası alanda istihdam edilebilmesinin kolaylaşması için standartlaştırılmış bir sistemde ortak bir ölçü yaratılmıştır.

Sonuç olarak Bologna Sürecinin yükseköğretim sistemi için getirdiği düzenlemeler, olumlu anlamlar çağırırsa da bir yandan da piyasalaşma amacına hizmet etmektedir. Gümüş ve Kurul’un (2011) belirttiği gibi,

Bologna Sürecinin getirdiği 'hizmetlerin serbest dolaşımı önündeki engellerin, diplomaların tanınması ve akreditasyon mekanizmalarıyla kaldırılması" "öğrenci hareketliliğinin artırılması ve ortak bir 'Avrupalı' bilinç ve kültürünün oluşturulması" ve "üniversiteler arasında işbirliği yoluyla bilim ve teknolojiye rekabet gücünün geliştirilmesi" hedefleri aslında Avrupa Yüksek Öğretim Alanı (EHEA) aracılığıyla yükseköğretimin uluslararası boyutlarda ticarileşmesi amacına hizmet eden bir yaklaşım olarak anlaşılmalıdır.

Uzaktan Eğitim

Yükseköğretim alanında Bologna kararları hızlı bir şekilde uygulanırken yükseköğretime artan talep ve eğitimdeki ticarileşme çeşitli uluslararası kuruluşların ve YÖK gibi ulusal kurumların, yükseköğretim kurumlarında farklı arayışlara girmesine sebep olmuştur. Bilgi toplumuna ve esnek üretime geçen dünyanın, sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda üniversiteye yönelttiği talepler farklı boyutlarda artmaya başlamıştır. Üniversite programlarının talebe uyum göstermesi ve öğretimde çeşitlilik taleplerini karşılar hale gelmesi, beklenmiştir. Bunun için modüler eğitim programları, çift ana dal programları, uzaktan eğitim programları vb. geliştirilmiştir. (Tekeli, 2003: 133). Özellikle uzaktan eğitim, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu daha cazip olarak algılanmaya başlanmıştır. Bunun için AB, Avrupa Komisyonu ve Dünya Bankası gibi oluşumlar, politikacılar ve diğer yetkililer internet temelli eğitim uygulamalarını yükseköğretim kurumlarına yerleştirmek (Mac Keogh vd, 2008:136) amacıyla birçok çalışma yapmıştır. Örneğin Uzaktan eğitime ilişkin, UNESCO tarafından 2009'da Paris'te düzenlenen Dünya Yükseköğretim Konferansının sonuç bildirgesinde 'bilgi ve iletişim teknolojilerinin tam entegre olmalarını desteklemek ve yükseköğretimin artan taleplerinin karşılanması için açık ve uzaktan öğretimleri desteklemek' gerektiği ifadeleri ile yer bulmuştur (YÖK,2011a).

Bologna belgelerinde sık sık uzaktan eğitim olanaklarının artırılmasının desteklenmesi ve bu alana daha çok kaynak ve yatırım yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak bütün bu çabalar, daha çok yetişkinlerin eğitim olanaklarından faydalanmasını sağlamak üzerine kurgulanmış görünse de temelde farklı motivasyonlara dayanmaktadır. O'Lawrence'ın (2007) belirttiği gibi, e-öğrenme uygulamalarının üniversitelerde yaygınlaştırılması çabaları, iş hayatını aksatmadan yeni beceriler edinmek için bilgi çağı işçilerine duyulan ihtiyaç ve eğitimin masraflarını düşürme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. İnternet temelli eğitim ortamının zaman ve mekân sınırı tanımayan doğası, yeni ekonomik düzene bilgi işçisi yetiştirmeyi kolaylaştırdığından (Haughey vd.2008:2); talebin esnek ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi uzaktan

eğitimin sunumunun, ucuz bir alternatif olarak görülmesine neden olmuştur (Reushle vd.2009: 61). Bu da uzaktan eğitimin ticarileşmesiyle sonuçlanmış, dünya çapında büyük bir uzaktan eğitim piyasası oluşmuştur. Bütün bu çabalar, yaşam boyu öğrenme ve internet temelli eğitim uygulamaları yardımıyla, bireylerin yeni ekonomik düzenin gerektirdiği durumlara uyum sağlamaları için bir çıkış noktası olarak görülmesi anlayışına dayanmaktadır. Oysaki temelde refah devleti döneminin ürünü olan uzaktan eğitimin çıkış noktası, eğitim imkânlarını artırmak, geniş kitlelere yaymaktır. Uzaktan eğitim uygulamaları ilk olarak eşitlikçi ve insani hedeflerle; eğitimden yararlanamayanlar ve dezavantajlı kesimler için eğitimi kitleselleştirme amacı güdülerek başlatılmıştır. Uzaktan eğitimle, ekonomik, kişisel ya da sosyal nedenlerle eğitime erişemeyenlere, eğitimi yarıda bırakıp geri dönmek isteyenlere ya da yetişkin hayatının sorumlulukları yanında eğitim olanaklarından yararlanmak isteyenlere bir fırsat sunulması hedeflenmiştir. Örneğin İngiltere'deki Open University, bu amaçla kurulmuş ve dünyada uzaktan eğitimin gelişmesi için çok önemli bir görev üstlenmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de radyo ve televizyon üzerinden verilen eğitimsel yayınlar, Açık Öğretim Fakültesi uygulamaları da yine kitlesel eğitim sağlamak üzere oluşturulmuştur. Ancak refah devleti döneminde eğitimi kitleselleştirmek ve dezavantajlı kesimlere eğitim sağlamak amacıyla konulan uygulamalar, 70'li yıllardan itibaren kapitalizmin yeniden yapılanma sürecine girmesiyle birlikte, dönüşüme uğramaya başlamıştır. Yeniden yapılanma döneminde, birçok uygulama neo liberalizmin getirdiği uygulamalarla ve dayatmalarla değişmeye ve piyasalaşmaya başlamıştır. Böylece küreselleşen dünyada uzaktan eğitimde teknoloji kullanımı ile ve uluslararası bir alanda maddi kazanç sağlamaya dönük uygulamalara olan eğilim artmıştır.

Türkiye'de bu dönüşümlerin temel uygulayıcısı YÖK olmuştur. YÖK, yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasına ilişkin yaptığı açıklamada 'yükseköğretim kurumlarının mali kaynaklarının çeşitlendirilmesi, zenginleştirilmesi ve kaynak kullanımında esneklik sağlanması kurgulanacak sistemin temel ilkelerinden biri olacaktır' (YÖK, 2011b) ifadesini kullanarak eğitimin finansmanını karşılamak için farklı mekanizmaların da kullanılacağını açıkça ortaya koymuştur. Raporda piyasanın ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve rekabet koşullarına uyum sağlayabilmek için, sunulan ürünlerin çeşitlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre 'karar alma mekanizmaları ve yönetim sistemi, eğitim şekli (birinci ve ikinci öğretim, uzaktan öğretim, yaşam boyu eğitim vb. ağırlıklı) gibi konularda farklılaşmaya imkân tanıyan, ayrıca devlet, vakıf, özel veya uluslararası üniversite modelleri hayata geçirilebilir' ifadesi kullanılmıştır (YÖK, 2011b). Bu çabalar

sonucunda uzaktan eğitim geniş kitlelere hizmet verme hedefi bakımından bir araç olmaktan çıkarak, ekonomik anlamda kazanç elde etme amacına doğru yönlendirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda üniversiteler sözü edilen ortamda uzaktan eğitimin yaygınlaşmasını sağlamış her geçen gün uzaktan eğitime olan yatırımları artış göstermiştir. Türkiye’de ilk defa 1999 yılında yayımlanan bir yönetmelikle üniversitelerde gerçekleştirilen uzaktan eğitim için yasal zemin oluşturulmuştur. ‘Üniversiteler Arası İletişim ve Bilgi Teknolojilerine Dayalı Uzaktan Yükseköğretim Yönetmeliği’ ile üniversitelerin internet üzerinden hizmet veren uzaktan eğitim programları açmalarına olanak sağlanmıştır. Bu yönetmelikle birlikte üniversiteler, ‘Uzaktan Eğitim Merkezi’ (UZEM) adı altında merkezler kurmaya başlamıştır. Bu çerçevede, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de üniversitelerin uzaktan eğitime olan ilgi ve yatırımları artmış, kendi bünyelerindeki Uzaktan Eğitim Merkezi sayıları da bu durumdan etkilenmiştir. Son 6 yıl içinde, bu artışın neredeyse iki katına çıkmış olduğu gözlenmiştir. 2010 yılı verilerine göre, Türkiye’de üniversitelere bağlı 46 UZEM varken (YÖK, 2010), 2016 yılında 193 üniversitede 84 UZEM (YÖK, 2016) olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye üniversitelerindeki Uzaktan Eğitim Merkezlerinin, amaç ve faaliyet alanlarının kapsamının belirlenmesi ve bunların küreselleşme ve yükseköğretimin dönüşümü bağlamında analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda üniversitelere bağlı uzaktan eğitim merkezlerinin yönetmelikleri ile UZEM’lerin web sitelerinde ifade edilen vizyon ve misyonları esas alınarak, sözü edilen bağlamda amaç ve faaliyetlerinin çözümlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırma, tarama modelinin kullanıldığı betimleyici nitelikteki bir çalışmadır. Bu çalışmada Türkiye Üniversitelerindeki UZEM yönetmeliklerinin yanı sıra UZEM’lerin web sayfalarında yer alan vizyon ve misyon olarak ifade edilen tanıtım yazılarının tamamı evren olarak alınmış, ayrıca örneklem alınmamıştır. Elde edilen metinler ‘küreselleşme ve yükseköğretimin dönüşümü bağlamında Bologna süreciyle gelen kavramların’ analiz edilmesi bağlamında içerik analizine tabi tutulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde, küreselleşme ve yükseköğretimin dönüşümü bağlamında ‘merkezin amaç ve faaliyet alanları’ bir kategori olarak alınarak evrendeki tüm UZEM yönetmelikleri ile web sayfalarındaki vizyon-misyon ifadeleri, bu kategori altında belirlenen 11 kavram doğrultusunda incelenmiştir. Bu kategori altındaki 11 alt kavram ise; akreditasyon, mesleki bilgi güncellemesi,

uluslararası standartlar, bilgi toplumu, kredilendirme, üniversite-sanayi ve toplum işbirliği, rekabetçilik, kişisel gelişim, verimlilik, toplam kalite yönetimi, kariyer geliştirme olarak belirlenmiştir. Kavramların metinlerde kullanılma sıklıkları ve yüzdelik oranları tablo.1’de gösterilmiştir.

Tablo1.Kavramların Tekrarlanma Frekansları ve Yüzdelik Oranları¹

katgoriler	kavramlar	frekans (f)	yüzde (%)
Merkezin Amaç ve Faaliyet Alanları	Üniversite/sanayi/toplum işbirliği	193	27
	Bilgi toplumu	174	24
	Kariyer gelişimi	88	12
	Akreditasyon	65	9
	Verimlilik	63	9
	Uluslararası standartlar	42	6
	Mesleki bilgi güncellemesi	37	5
	Toplam kalite yönetimi	22	3
	Kredilendirme	18	2
	Rekabetçilik	17	2
	Kişisel gelişim	6	1

Tablo 1’de görüldüğü üzere, UZEM yönetmelikleri ve vizyon-misyon ifadelerinden elde edilen metinlerde merkezin amaç ve faaliyet alanlarına ilişkin kategoride üniversite-sanayi ve toplum işbirliği temasının toplamda 193 kez tekrarlanarak en çok değinilen kavram olduğu görülmüştür. Bunu 174 tekrarlanma sayısı ile bilgi toplumu takip etmiştir. En az değinilen kavram ise toplamda 6 kez tekrarlanan kişisel gelişim teması olmuştur. Rekabetçilik kavramı ise 17 tekrarlanma sayısı ile bunu takip etmiştir.

Metinlerde en çok değinilen ‘üniversitenin sanayi ve toplumsal kurum ve kuruluşlarla işbirliğine’ yönelik amaç, ‘ülkemizin sorunlarını çözmeye yönelik çalışmalar yapan, üniversite / sanayi / toplum işbirliğini sağlamada öncü bir kurum olmak’ ve ‘ulusal ve uluslararası düzeylerdeki kamu ve özel sektör kurumlarının eğitim ihtiyacını karşılamak için işbirliği yapmak’ ifadesi ile yer

bulmuştur. Görüldüğü üzere üniversitenin sanayi ile olan ilişkisine yönelik vurgu; üniversitenin toplumla ilişkisinin, toplumun eğitim ihtiyaçlarından ziyade sanayi kuruluşlarının ihtiyaç ve istekleri bağlamında algılandığı ve bu ihtiyaçların, bu kurum ve kuruluşlarla işbirliği üzerinden giderileceği anlayışına işaret etmektedir. Bu da üniversiteyi, piyasa ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapan bir kurum indirgemektedir. Genel olarak bakıldığında, üniversite-sanayi işbirliği, üniversite kaynaklarının sermayeye açılmasına olanak tanımakta ve öğrenci ve akademisyenlerin de bu alanda hizmet üretmesine ve böylece üniversitenin piyasalaşması için gerekli ortamı yaratarak sonuçta akademik kapitalizm denilen olgunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hâlbuki Önder'in (2008: 22) belirttiği gibi 'sanayi ile işbirliğinde üniversitenin muhatabı, yapısı gereği gündelik kar hesabına göre planlama yapan sermaye kuruluşları değil, uzun vadeli kalkınma planını merkeze alan, toplumsal çıkarlara göre planlama yapan kamu kuruluşları' olmalıdır. Metinlerde, sözü edilen temaya ilişkin olarak 'işbirliği aracılığıyla projeler üretmek' üzerinde de durulmuştur. Bu projeler aracılığıyla 'örgün eğitimdeki öğrencilerin bir kısım derslerinin uzaktan öğretim yöntemiyle verilerek haftalık ders takvimlerinin esnekliğinin sağlanması mümkün olacaktır. Böylece öğrencilerin, araştırma, proje çalışmaları, sanayi ve iş dünyası içerisinde yer alma imkânlarının artırılması sağlanacaktır' ifadeleri kullanılmıştır. Bu durum, Türkiye'de özellikle 90'lı yıllardan itibaren başlayan süreçte uluslararasılaştırma vurgusuyla ifade edilen ve eğitim-istihdam ilişkisi temelinde oluşturulan eğitim politikalarının üniversite düzeyindeki işlerliğinin bir yansıması olarak görülebilir. Bu bağlamda UZEM'lerin temelde, uzaktan eğitim yoluyla oluşturulan esnek öğrenme ortamı aracılığıyla, bireylerin işgücü piyasasının istediği vasıfları kazanmak amacıyla eğitim alması ve iş dünyasına işgücü yetiştirilmesi hedefleri görünürlük kazanmaktadır.

Verilere göre 'bilgi toplumu' en yoğun değinilen ikinci kavram olmuştur. Bilgi toplumu kavramı, 'kamu ve özel kuruluşların yaşam boyu eğitim ihtiyacını karşılamak üzere sertifika programları aracılığıyla bilginin topluma yayılması, bu ilkenin topluma benimsetilmesi, bilgi toplumuna geçiş sürecinde Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı nitelikteki eğitimlerin e-öğrenme vasıtasıyla yaygınlaştırılması' amacı ile ifade edilmiştir. Anlaşıldığı üzere burada bilgi toplumu kavramını; istihdam edilebilirlik boyutunda ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı sağlayan bir niteliğe indirgeyen bir anlayış söz konusudur. Bulgularda 'bilgi toplumu, yaşam boyu öğrenme ve sertifika programı' kavramlarının metinlerin büyük bir bölümünde bir arada kullanılması bunu ortaya koymaktadır. Bu durumda, bilgi toplumu olabilmenin yolu öğrenenlerin, sertifika programları aracılığıyla yaşam boyu öğrenmesine indirgenmektedir.

Bu noktada yaşam boyu öğrenme, yetişkinlerin küreselleşen dünyada yeni oluşan değişimlere uyum sağlaması için sürekli kendini yenileyebilecek beceriler edinmesini sağlayan bir kavrama indirgenmekte ve UZEM'lerin de bu ihtiyacı karşılamada öncü olmaktadır istekliliği göze çarpmaktadır.

Bilgi toplumu, Bologna belgelerinde ifade edildiği üzere, 'dünyanın en güçlü ekonomisi olma hedefine' dayanmaktadır. Bu hedef, özünde dünyanın diğer bölgeleriyle ve sermayeler arası rekabeti barındırmaktadır. Bu bağlamda rekabetçilik genel olarak politika belgelerinde önemle üzerinde durulan bir kavram olmasına rağmen; araştırma verilerine göre kavram, diğer temalara oranla daha az tekrarlanmıştır. Rekabetçilik teması metinlerde genel olarak 'uzaktan eğitim inovasyonları ile bölge ve ülke kalkınmasına hizmet edecek rekabetçi ürün ve hizmetlerle katma değer yaratmak vizyonuna sahip bir merkez olma' olarak ifade edilmiştir. Burada 'rekabetçi, yenilikçi araştırmalara açık bir merkez olma' amacından söz edilmiştir. Bu durum, 'her alanda, bilgiye dayalı küresel yarış ile birlikte bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan önemli gelişmeler bilginin transferinde de kendini göstermiş ve alternatif bir öğrenim metodu olarak uzaktan eğitim ihtiyaç haline gelmiştir. Bu nedenle dünya çapında ortaya çıkan gelişmeleri izleyerek web tabanlı eğitim öğretim ve gelişmelere açık, yenilikçi ve rekabetçi araştırmalar yapmak, toplumsal problemlerin çözümüne katkıda bulunmak' olarak ifade edilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere rekabetçilik, güçlü bir ekonomiye sahip olmada, gelişen teknolojileri de takip ederek uzaktan eğitim yardımıyla küresel yarışta ayakta kalmak için temel motivasyon olarak algılanmaktadır.

Bilgi toplumunda istihdam ve hareketliliğin sağlanması için eğitimde ortak bir çerçeve oluşturulması için kullanılan akreditasyon, kredilendirme, uluslararası standartlarda eğitim verme ve işbirliği yapma gibi kavramların da metinlerde kullanılmış olduğu görülmektedir. 'Akreditasyon' kavramı, derslerin değerlendirilmesinde ortak bir çerçeve oluşturmak bağlamında vurgulanmıştır. Bu tema, 'üniversite içi ve üniversite dışı projelerde ihtiyaç duyulan yazılım otomasyonlarını ve ders içeriklerini gerçekleştirmek, akreditasyonları yapmak' amacı ile ifade edilmiştir. Akreditasyon kavramı, yükseköğretim sistemlerinin uyumlulaştırılması, yakınlaştırılması için uluslararası alanda tanınabilir ortak bir değerlendirme çerçevesi oluşturma sürecine işaret etmektedir. Verilere göre akreditasyon temelde mesleki yeterlilikler temasıyla ilişkili olarak görülmekte ve mesleki anlamdaki eksikliklerin tespit edilerek bunların standartlara uygun olarak uluslararası düzlemde tanınmasını gerektiren bir anlayışa dayanmaktadır. Bu bağlamda metinlerde 'mesleki bilgi güncellemesi' teması 'uzaktan eğitim yoluyla mezuniyet sonrası eğitim programları düzenleyerek

mesleki bilgi güncellemesine yardımcı olmak' olarak geçmiştir. Bu kavram, hızla değişen bilginin olduğu bilgi toplumunda mesleki anlamda, eksik kalan becerilerin tamamlanması için bir fırsat olarak gösterilmiştir.

Görüldüğü üzere, sistemin bu şekilde işlemesi yetişkinleri sürekli bilgi edinmek için yatırım yapmak bağlamında ve yeni belgeler olarak sürekli bu açığı kapatma çabasında zorlanmasına neden olmaktadır. Bu durum, üniversite eğitiminin diğer tüm işlevlerinin geri plana itilerek mesleki eğitim veren bir kuruma indirgenmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda mesleki bilgi güncellemesi ile ilintili olarak kariyer gelişimi ve kişisel gelişim temalarından söz etmek gerekir. 'Kariyer gelişimi' kavramı, üniversite alt yapısı kullanılarak bu tür hizmetlerin verilmesi konusunda çözüm yöntemleri geliştirmek, ürün ve danışmanlık hizmetleri vermek bağlamında vurgulanmıştır. Bu çerçevede; 'bireylerin ve kamu, özel sektör, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların uzaktan eğitim kapsamındaki eğitim taleplerinin danışmanlık, işbirliği ve projelendirme hizmetleri yoluyla yürütmek' amaçlanmıştır. Görüldüğü üzere, UZEM'ler mesleki becerileri güncellemek için ya da mesleki bilgi edinmek için başvuru kurumları olma noktasında hizmet verme amacını ifade etmektedir. 'Kişisel Gelişim' kavramı üzerinde en az vurgu yapılmış olması dikkat çekici bir durum olmuştur. 'Çalışanların ve öğrencilerin memnuniyetini ve kişisel gelişimlerini esas alan' bir merkez olma amacı ifade edilmiş ve 'Kişisel gelişimine önem veren ve ilerletmek isteyenler için hazırlanmış zaman ve mekândan bağımsız bir eğitim programı sunmak' ifadesi kullanılmıştır.

'Kredilendirme' ise bu sistemdeki ortak ölçütleri sağlayan mekanizmadır. Kredilendirme kavramı metinlerde 'uzaktan eğitim yoluyla verilecek kurs, seminer, konferans ve benzeri eğitim uygulamalarını, dersleri ve programları belirlemek, kredilendirmek' olarak ifade edilmiştir. Bu durumda piyasalaştırılan eğitimin belli ölçütlere tabi tutulması yoluyla piyasaya işgücü yetiştirmede standart kalıpların benimsenmesi, temelde küresel ortamda sermayenin rahat hareket edebilmesinin sağlanması çabası olarak görülmelidir. Bu bakımdan yukarıda sözü edilen sürecin işlerlik kazanması, uluslararası standartlar belirleme ile mümkün olacağından bu tema da UZEM'lerde sıklıkla sözü edilen bir tema olmuştur. 'Uluslararası standartlar' teması, süreçle ilintili olarak UZEM'lerde 'uluslararası standartlara uygun bir eğitim - öğretim ortamı oluşturma ve sunma' bağlamında vurgulanmıştır. Bu yolla, 'ulusal ve uluslararası düzeyde tanınır, tercih edilir bir eğitim kurumu olmak' ifadesi kullanılmıştır. 'Üniversite tarafından uzaktan eğitim yoluyla yürütülecek olan diploma ve sertifika programlarının standartlarını belirlemek' ifadesi de yoğun olarak vurgulanmıştır.

Eğitimde verimlilik, toplam kalite, rekabetçilik gibi kavramlar ise benzer oranlarda tekrarlanan kavramlar olmuştur. Metinlerde verimlilik; ‘uzaktan eğitimin işleyişinde derslerdeki katılım ve başarı durumunda, eğitimin yaygınlaştırılmasında, internet tabanlı eğitimin yürütülmesinde ve çeşitli kurumların verimliliğini artırmak’ bağlamlarında olmak üzere farklı boyutlarda değerlendirilmiştir. Buna göre sırasıyla ‘uzaktan eğitim sisteminin işleyişi ve verimliliği ile ilgili bilimsel araştırmalar yapmak ve sonuçlarını bilim dünyasıyla paylaşmak’, ‘öğrencilerin derse katılımı, başarı durumları ve verimlilikle ilgili gerekli ölçme ve değerlendirmeleri yapmak’, ‘yükseköğretimin yeni öğrenci kitlelerine yayılmasını sağlamak suretiyle verimliliği artırmak’, ‘internet tabanlı öğretim faaliyetlerinin verimli ve etkin yürütülmesini sağlamak’, ‘kamu ve özel sektör kurumlarının eğitim programlarını e-öğrenme ortamlarına uyarlayarak, verimlilik ve başarılarının geliştirilmelerine katkıda bulunmak’ ifadeleri kullanılmıştır.

Genel olarak bilgi toplumuna işgücü yetiştirme amacı etrafında şekillenen ve Bologna süreciyle dile getirilen politikalarla, bu işgücünün nitelikli olması ve bu temelde rekabet edebilirliğin artmasını beklendiğinden kalite, verimlilik gibi kavramlar üzerinde önemle durulmuştur. Burada toplam kalite yönetimi teması genel olarak ‘iletişim ve bilgi teknolojilerine dayalı uzaktan eğitimi kalite standartları ölçüsünde yürüten, Türkiye’nin en iyi uzaktan eğitim üniversite birimleri arasında yer almak’; bu ‘eğitim uygulamalarında program kalite ve öğrenci olanakları bakımından uluslararası düzeyde söz sahibi olmak’ ve ‘evrensel değerlere saygılı, toplam kalite yönetimi ilkelerini benimsemiş’ bir merkez olma ifadeleri vurgulanmıştır. Ayrıca ‘etkin ve verimli bir kalite yönetim sisteminin kurulmasıyla merkezde belirlenmiş olan hedefleri gerçekleştirme ve eğitimin kalitesini sürekli ölçmek’ ifadeleri kullanılmıştır. Uluslararası sermayenin, tek bir bölgede değil uluslararası alanda yatırım yapması dolayısıyla bu bölgelerde çalışacak nitelikli iş gücü gereksinimini karşılamak durumunda olması nedeniyle, eğitimde verimlilik, kalite, standartlar gibi kavramlar sermaye için önemsenen kavramlar olmuştur. Eğitimin belirlenen ortak çerçeveye göre düzenlenmesi; işgücü yetiştirme ve istihdam etmede standartlaştırma yoluyla sermayenin hareket alanının artırılmasını kolaylaştırması çabasını ifade etmektedir.

Sonuç

Türkiye’de üniversiteler bünyesinde kurulan UZEM’ler, üniversite sayısındaki artışa paralel olarak hızla artmaya devam etmektedir. Bu çerçevede iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklarla son dönemde daha da geliştirilen uzaktan eğitim uygulamalarının; temelde bilgi toplumuna nitelikli eleman yetiştirme

arayışında olan AB, Avrupa Komisyonu, DB, YÖK gibi çeşitli kurum ve kuruluşlarca oluşturulan politikalarla; üniversitelerde yaygınlaştırılması için gerçekleştirilen çabalar sonucu arttığı gözlenmektedir. UZEM'lerdeki bu yaygınlaşma eğilimi analiz edildiğinde sürecin; küreselleşme pratikleriyle ilintili olduğu, neo-liberal eğitim politikalarından beslendiği ve özellikle Bologna süreciyle gündeme gelen politikalarla ve söylemlerle biçimlendiği görülmektedir.

Türkiye'de, 1990'lardan bu yana küreselleşme ile birlikte hız kazanan neo-liberal eğitim politikalarının hâkimiyeti sonucu eğitim gündemindeki kavram ve söylemlerde, yukarıda sözü edilen çerçevede değişimler olmaya başladığı; YÖK, TÜSİAD gibi kuruluşların yayınladığı raporlara yansımıştır. Sözü edilen bu süreci niteleyen; 'bilgi toplumu', 'yaşam boyu öğrenme', 'standartlaşma', 'akreditasyon' gibi kavramların politika belgelerinde son dönemlerde yaygın bir şekilde kullanıldığı gözlenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilere göre, bu söylemlerin UZEM'lerden elde edilen metinlere de yansıdığı ve UZEM'lerin sürece uyumlu olarak amaç ve faaliyet alanlarını düzenledikleri tespit edilmiştir. Buna göre, UZEM'lerde en önemli görülen amaçlar ve bunlara ilişkin faaliyetlerin; 'üniversitenin sanayi ve toplumla işbirliği', 'bilgi toplumunun gereklerini yerine getirmeye yönelik çalışmalar' ve 'kariyer gelişimi için gerçekleştirilecek çalışmalar' olduğu görülmüştür. Bu durum, UZEM'ler aracılığıyla yükseköğretimin piyasaya açılmasına, eğitimin meslekileştirilmesine ve ticarileştirilmesine yönelik eğilimlerin arttığına bir işaret olarak görülebilir. Çünkü bu kavramların içeriği değerlendirildiğinde söylemlerin, sözü edilen eğilimleri desteklediği gözlenmiştir. Örneğin, 'üniversite / sanayi / toplum işbirliği' kavramı genel olarak; toplumun eğitimsel ihtiyaçları üzerinden değil; sanayi kuruluşlarının ihtiyaç ve istekleri bağlamında kurulacak olan işbirliği üzerinden tanımlanmıştır. Yani toplumsal ihtiyaçlardan ziyade sermayenin ihtiyaçlarının vurgulanması, üniversitenin piyasa taleplerini karşılamak için eğitim veren bir kuruma dönüştürülmekte olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir. Bilgi toplumu meselesi ise UZEM'lerde genel olarak dünyanın en güçlü ekonomisi olma hedefi ve bu hedefi gerçekleştirmek üzere eğitim ve istihdam politikalarının birleştirilmesini içeren tartışmalar ve söylemler çerçevesinde ifade edilmiştir. Kavram, 'kurum ve kuruluşların yaşam boyu eğitim ihtiyacını karşılamak' için 'çeşitli dersler, seminerler, sertifika programları açılması' ve bu sayede 'bilginin topluma yayılması' amacı üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda bu türden derslerin verilmesi, ürün ve danışmanlık hizmeti geliştirilmesi için de 'kariyer gelişimi' kavramı üzerinde durulmuştur. Metinlerin büyük bölümünde bilgi toplumu, yaşam boyu öğrenme, sertifika programları kavramlarının bir

arada ifade edilmesi dikkat çekici bir bulgu olmuştur. Bu durum UZEM'lerin mesleki eğitime yönelik eğilimlerinin yoğunlaştığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu sistemde uzaktan eğitim uygulamaları, özellikle de on-line eğitim, e-öğrenme gibi internet temelli uzaktan eğitim uygulamaları bu süreci hızlandıran bir mekanizma olarak görüldüğünden bu uygulamalarla AB'nin yaşam boyu öğrenme ile internet temelli uzaktan eğitimi birleştirme politikaları devreye sokulmuş olmaktadır. İnternet temelli uzaktan eğitim uygulamalarının, zaman ve mekân sınırlılığını ortadan kaldıracak temel araç olması beklendiği bu sistemde kısa sürede ve belirli bir ücret karşılığında verilen sertifika belgelerinin üniversiteye hem bir gelir getirmesi hem de bilgi toplumuna işgücü yetiştirmede daha esnek ve kolay elde edilen belgelerle sorumluluğun ve masrafların bireylere yüklendiği bir anlayışla çözüm elde edilmesinin hedeflendiği gözlenmektedir. Bu durum, hem kaynak arayışındaki üniversiteler için bir seçenek gibi görülmekte hem de devletin eğitimdeki sorumluluğunu bireyin kendisine yükleyerek eğitimdeki neo-liberal dönüşümlerin hızla uygulanmasına zemin hazırlamaktadır. Bütün bu çabalar, yaşam boyu öğrenme ve iletişim teknolojileri temelli uzaktan eğitim uygulamaları yardımıyla, yetişkinlerin yeni ekonomik düzenin gerektirdiği koşullara uyum sağlamaları için oluşturulmuş bir düzenek olarak işlev yapmakta olup bunun sonucu da eğitimin ticarileşmesi sürecinin hız kazanması olmaktadır. Eğitimsel içeriğin standartlaşması için gereken; 'derslerin, programların kredilendirilmesinin', 'ulusal ve uluslararası rekabetçiliğin' ve 'kişisel gelişim' kavramlarının ise en az üzerinde durulan amaçlar ve faaliyet alanları arasında olduğu görülmüştür. Kredilendirme, rekabetçilik kavramının metinlerde daha az vurgulanması, Türkiye'de UZEM'lerin dünya ölçeğine göre daha sonradan yapılanması ve yaygınlaşması kaynaklı olarak, UZEM'lerin bu süreci daha geriden takip ettiğinin bir göstergesi olabilir. Bunun yanı sıra, metinlerde en az değinilen; bir beceri ya da meslek kazanmaya yönelik olmayan ve sadece kişisel gelişime yönelik olarak düzenlenen amaç ve faaliyetlerin, sadece bazı UZEM'lerde vurgulanması ve genel olarak metinlerde sınırlı bir yer tutması, bilgi toplumuna nitelikli işçi yetiştirme hedefi etrafında biçimlenen ve yukarıda betimlenen anlayışın, bu kavramı daha arka planda gördüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla mesleki gelişim ve istihdam edilebilirlik kavramlarının öne çıkarılması, bu kavrama yapılan vurgunun sınırlı bir düzeyde kalmasıyla sonuçlanmıştır.

DİPNOT

1 Tablo, yazar tarafından oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

- Anderson, R. (2009). 'The idea of a University', K. Withers (ed.), *First Class? Challenges and Opportunities for the UK's University Sector*, London, Institute for Public Policy Research, pp: 37-45.
- Bilgiç, M. (2012). Üniversite Düşüncesi, Bu günü ve Yarını, Felsefede Bugün ve Yarın Konferansları III, 14 Kasım 2012, Tınaztepe Yerleşkesi Ömer Köse Salonu, Buca / İZMİR.
- Benton, J. (2007). 'Küreselleşme ve Kendini Yönetme Hakkı: Eğitimsel Bakış Açılırları' *Küreselleşme ve Eğitim*, (Yayına Hazırlayanlar: Ebru Oğuz, Ayfer Yakar), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Durman, M. (2008). *Bologna Süreci ve Ülkemizdeki Gelişmeler*, YÖK.
- Fallis, G. (2011). *Multiversities, Ideas and Democracy*. University of Toronto Press, Reprint Edition
- Gümüş, A. ; Kurul, N. (2011). *Üniversitelerde Bologna Süreci Neye Hizmet Ediyor? Eğitim-Sen Yayınları*, Baskı: Umud Ajansı, Ankara.
- Haughey, M. ; Evans, T. ; Murphy, D. (2008). 'From Correspondence to Virtual Learning Environments', *International Handbook of Distance Education*, First Edition, Emerald Group Publishing UK.
- Hope John K. (2010). 'Technological Trends in Adult Education: Past, Present and The Future', *Web-Based Education: Concepts, Methodologies, Tools and Applications*, by Information Science Reference, vol.1, Imprint: IGI GLOBAL, USA.
- ICDE (2009). *Global Trends in Higher Education, Adult and Distance Learning*, International Council For Open and Distance Education, January.
- <http://www.icde.org/filestore/Resources/Reports/FINALICDEENVIRNOMENTALSCAN05.02.pdf>
- Illerisa, K. (2003). 'Adult Education as Experienced by the Learners', *International Journal of Lifelong Education*, Volume 22, Issue 1, pp.13-23
- Kellermann P. (2007). 'Images of the European University and the European Student in the Bologna Process –A Critical Discussion', *Who is the*

European? A New Global Player? Editor: Michael Khun, Peter Lang Publishing Inc; 1 Edition (5 Jan 2007), pp.147-160.

Kwiek, M. (2002). ‘Yüksek Öğretimi Yeniden Düşünürken Yeni Bir Paradigma Olarak Küreselleşme: Gelecek İçin Göstergeler’ , Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences: Theory & Practice 2 (1). Mayıs/ May 2002. ss. 133-154.

Kwiek, M. (2005). ‘The University and the State in a Global Age: Renegotiating the Traditional Social Contract?’ European Educational Research Journal, Volume 4, Number 4.

Küçükcan, T. ; Gür, S.B. (2009). ‘Türkiye’de Yükseköğretim, Karşılaştırmalı Bir Analiz’ , SETA Yayınları V, I. Baskı: Haziran 2009, Ankara.

Lee, M. N. (2004). ‘Global Trends, National Policies and Institutional Responses: Restructuring Higher Education in Malaysia’ , Educational Research for Policy and Practice Volume 3, Issue 1, pp 31-46.

McBurnie, G. (2002). ‘Küreselleşme, GATS ve Ulus-Aşırı Eğitim’ , Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences:Theory & Practice, 2(1), Mayıs, ss.169-190.

MacKeogh, K. ; FOX, S. (2008). ‘Strategies for Embedding e-learning in Traditional Universities: Drivers and Barriers’. Roy Williams (ed) 7th European Conference on e-Learning. University of Cyprus 6-6 November 2008 Reading: Academic Publishing Ltd. Vol 2, pp135-141.

Neave, G. (2000). ‘Universities’ Responsibility to Society: An Historical Exploration of An Enduring Issue’, in G. Neave (Ed.) The Universities’ Responsibilities to Societies: international perspectives.Amsterdam: Pergamon Press.

Okçabol, R. (2007). ‘Kürselleşme ve Eğitim, Kürselleşme ve Eğitim’ , (Yayına Hazırlayanlar: Ebru Oğuz, Ayfer Yakar), ss.141-163, Ankara: Dipnot Yayınları.

O’Lawrence, H. (2007). ‘An Overview of the Influences of Distance Learning on Adult Learners’ , Journal of Education and Human Development, Volume 1, Issue1, California State University. <http://www.scientificjournals.org/journals2007/articles/1041.htm>

- Önder, İ. (2008). *Üniversite Özerkliği, Bilimsel Özgürlük ve Demokrasi, Dönüştürülen Üniversiteler ve Eğitim Sistemimiz, Eğitim-Sen Yayınları, 1.Baskı, ss.11-26, Ankara.*
- Pechar, H. (2007). “‘The Bologna Process’ A European Response to Global Competition in Higher Education’, *Canadian Journal of Higher Education, Volume 37, No. 3, 2007, pp. 109-125, www.ingentaconnect.com/content/ csshe/cjhe*
- Reushle, S. ; McDonald, J. and Postle, G. (2009). ‘Transformation Through Technology-Enhanced Learning in Australian Higher Education’, *Transforming Higher Education Through Technology-Enhanced Learning, Edited by Terry Mayes, Derek Morrison Harvey Mellar, Peter Bullenand Martin Oliver, The Higher Education Academy, December 2009, Printed by The Charlesworth Group, pp.58-72.*
- Starkie Elisa G. (2008). ‘Core Elements of the European (Higher) Education Policy: Market – Driven Restructuring or Impetus for Intercultural Rapprochement?’ , *International Review of Education, vol. 54 : pp. 409–425.*
- Sayılan, F. (2001). ‘Paradigma Değişirken:Küreselleşme ve Yaşam Boyu Eğitim’, *Cevat Geray’a Armağan. Mülkiyeliler Birliği Yayını. Ankara. ss. 609-624.*
- Sayılan, F. (2009). *Küreselleşme ve Yetişkin Eğitimi, Yetişkin Eğitimi, Kuramdan Uygulamaya, Derleyenler Ahmet Yıldız, Meral Uysal, . ss.255-271, İstanbul: Kalkedon Yayınları.*
- Scott, P. (2002). ‘Küreselleşme ve Üniversite: 21. Yüzyılın Önündeki Meydan Okumalar’, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences: Theory & Practice 2 (1) Mayıs/May 2002, ss. 191-208.*
- Tekin, S. (2003). ‘Üniversite İdeasını Yeniden Düşünmek: Neoliberalizm, Teknik Akıl ve Üniversitenin Geleceği’ , *Toplum ve Bilim, Yaz 2003, sayı: 97, ss.144-164.*
- Tekeli, İ. (2003). ‘Dünyada ve Türkiye’de Üniversite Üzerine Konuşmanın Değişik Yolları’, *Toplum ve Bilim, Yaz 2003, sayı: 97, ss.123-143.*

- The World Bank. (2003). Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries. Washington, DC.
- Tural, Kurul, N. (2004). Küreselleşme ve Üniversiteler, Kök Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Türel, O. (2004). ‘Türkiye’de Yükseköğretimin (Yeniden) Kurumsallaşması Üzerine Düşünceler’, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, cilt: 28, sayı: 242.
- Uzunyayla, F.; Ercan, F. (2008). ‘Türkiye’de Eğitim Sistemine Yönelik Yeni Talepler ve Yeni Aktörlere Sınıfsal Bir Bakış’, Bilimsel Özgürlük ve Demokrasi, Dönüştürülen Üniversiteler ve Eğitim Sistemimiz, Eğitim-Sen Yayınları, 1.Baskı, ss.125-145, Ankara.
- Uysal, M. (2014). ‘Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi’, Yeni Türkiye, Türk Eğitimi Özel Sayısı 1, Semih Ofset, Haziran, 2014, sayı:58, ss. 557-562.
- Yang, R. ; Vidovich, L. (2002). ‘Üniversiteleri Küreselleşme Bağlamında Konumlandırmak’, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences: Theory & Practice 2 (1). Mayıs/May 2002. ss. 209-222.
- YÖK. (2006). Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi, Taslak Rapor, Ankara: YÖK Yayını.
- YÖK. (2010). Türkiye’deki Vakıf ve Devlet Üniversiteleri, Erişim Tarihi:11.10.2010, <http://www.yok.gov.tr/content/view/531/lang,tr/>
- YÖK. (2011a). Dünya Yükseköğretim Konferansı Sonuç Bildirgesi, Erişim Tarihi: 20.03.2011, (www.bologna.yok.gov.tr/?page=yazi&c=12&i=87).
- YÖK. (2011b). Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Açıklama, Erişim Tarihi: 20.03.2011, <http://www.yok.gov.tr>
- YÖK .(2016). Üniversitelerimiz, Erişim Tarihi: 05.01.2016, <http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz;jsessionid=A90977B453941C89BF0020EB8C43A235>.